

Politik Toplumun Ahlâki Varlık Nedeni^(*)

Constantin Despotopoulos^(**)
Çeviren: Gaye Çankaya^(***)

Politik toplumun ahlaki varlık nedeninin ne olduğu sorusu, Dünya Felsefe Kongresine katılanların ilgisini çekmeye layık bir konudur. Ve ben bu konuda yeni ve değerli bir öneride bulunduğuma inanıyorum.

Sunumuma az çok kabul edilmiş olan bir noktayla başlıyorum: her birey, her şeyden önce sadece hayatını korumak için -ki bu da özgürlüğün ahlâk buyruğunun temel olarak karşılığıdır-, ve en çok da hayatının güvenliği için insanlar arası ilişkilere kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyar. Aynı zamanda birey eylemlerde bulunmalıdır ve başkalarının eylemlerine de ihtiyacı vardır; ayrıca farklı farklı durumlar, eylemler ve eylem olasılıkları yalnızca toplum tarafından ve toplum içerisinde etkili olarak hazırlanarak her bireye atfedilebilir; toplum bunu ekonomik, teknik ve başka türlü kaynaklarıyla yapar, bunları sağlayabilecek yegane kaynak toplumdur ve aynı zamanda bütün alanlarda iş bölümünü de toplum sağlamaktadır.

Ancak bundan sonra birey -özgürlüğün ahlâki buyruğuna göre-, sadece yaşamaya değil aynı zamanda "iyi yaşamaya" yönelir ve yönelmelidir; yani bi-

rey kültür eserlerinden (şiir, sanat ve felsefe eserlerinden) ve bazı yüce duygulardan keyif alarak, saf değerlerin yayılmasından faydalanarak kültür yaratımında olduğu kadar kendi özel nitelikleri açısından da dış dünyaya açılır, bu saf değerlerin destekçisi olan özellikler de ancak toplum içinde ve toplum tarafından sağlanır. Kaldı ki sadece toplum, özellikle iş bölümü sayesinde bütün bu saydıklarımız için gerekli olan boş zamanı sunar. Böylece elinde bulundurduğu zaman ve canlı ruh güçleriyle birlikte birey, bu anlamda iyi yaşayabilir ve bu anlamda aklını ve duyarlılığını toplum aracılığıyla geliştirebilir.

Yine de, insan için toplumun önemi sadece bu yapıcı ve onarıcı katkıdan ibaret değildir. Öte yandan toplum kendi içerisinde insanın varlığı için büyük tehlikeler barındırır ve hatta bunlardan yenilerini doğurur. Bireye hizmet eden bütün "araçlar" kadar, her bireyin vücut bütünlüğü, sağlığı ve hatta yaşamı da, toplumdan kaynaklanan büyük tehlikelere açık durumdadır.

Böyle tehlikelere bireyin özgürlüğü ve bununla beraber saygınlığı da açıktır.

Bu değişik tehlikeler hiç kuşkusuz ahlâk eksikliğinden, diğer bir deyişle toplumdaki bazı bireylerin ahlâk özgürlüğü açısından eksik olmalarından kaynaklanır. Bu bireyler, girişim özgürlüklerini ahlâksızlık yolunda kullanarak toplum tarafından hazırlanan etkileri kullanırlar. Yani toplumun geliştirdiği güç ve araçlardan, silah ve zehirlerden, makine ve araç gereçlerden, iletişimin ve tele-iletişimin kamuya açık ağlarından ve para ile diğer toplumsal kökenli "özellikler"den faydalanırlar. Ne yazık ki toplumun böyle hüznü bir yanı vardır. Bütün çağlarda, toplum her tür suçun ve kötülüğün ortaya çıktığı ve sahnelendiği yer olmuştur: kıyımlar, işkenceler, gasp, yağmalar, aynı zamanda köleleştirme, sömürü, yabancılaşma, katliam ve insanların aşağılanması, ve daha- sı kültür ve uygarlık alanında saptırma- lar, bozmalar, yanlışlıklar.

Ama ne olursa olsun insanın yaşaması için vazgeçilmez koşul toplumdur. Öte yandan insanın özgürlüğünün gelişmesi için olduğu kadar, bireyin eylem alanı bulması için de toplum en iyi sidir. Hiç kuşkusuz doğa da eylem alanıdır, ve hatta insanın gelişmesi ve özgürlüğü için de gereklidir ama insan doğa üzerine her zaman toplumsal varlığı üzerinden etkide bulunur, birey özgürlüğünü asla arı ve çıplak bir doğada değil, her zaman toplumun işlediği ve geliştirdiği bir doğa üzerinde gerçekleştirir.

Şimdi konuşmama, geçerli olan ve yeni olduğuna inandığım fikirlerle devam edeceğim. Toplumun insan varoluşuna katkıları ne kadar kesin olursa olsun, bu katkılar kendi başlarına, tam anlamıyla insanın ahlâk nedenini oluşturmazlar. Olsa olsa, ahlâk açısından eksik olmasa bile yetersiz olan, toplumun iki varlık nedenini oluştururlar. Toplum, in-

san bireyinin varlığına kesin katkısı açısından ele alınırsa sadece bencil bir yarcılığın belirlediği bir bireyler toplumu olarak karşımıza çıkar ve dolayısıyla tam ahlâkın uzağında kalır. Gerçekten de böyle bir toplum anlayışı çerçevesinde, kendinde bir amaç olarak ele alınan bireyin dışındaki diğer tüm bireyler, toplum tarafından belirli bir bireyin hizmetine sunulmuş olan basit birer araçtır. Kaldı ki bu toplumsal durum açısından bütün olgun bireylerin en etkin karşılıklı bile onlar arasındaki ahlâki eksikliği gidermeye -biz inanıyoruz ki- yetmemektedir.

Dünya ülkelerinin bir çoğundaki toplumsal rejimler günümüzde, üstü kapalı bir şekilde böyle bir ahlâk doktrinini toplumun varlık nedeni olarak geçerli görmektedir, ama bu sadece bu ülkelerin yönetici sınıflarının ahlâk açısından az gelişmişliğinin bir tanığıdır. Toplumun ahlâki varlık nedeni ancak ve ancak ahlâk alanında özgürlük işlevinin zafer kazanması durumunda sahici ve tamdır; zorunluluk olarak her bireyin bilincinde derinleştirilmiş ve bütünleşmiş bir ahlâklılıktan ileri gelmektedir. Zaten bu ahlak bütünlüklü bir erdem olarak adaletle özdeşleşmiştir.

Gerçekten de, eğer birey kendi hayatını korumak ve onu en iyi şekilde sürdürmek durumundaysa, bu sadece bireyin bunu istemesi ile değil, aynı zamanda nesnel olarak geçerli olan, bireyin sadece insan olduğu için kendinde taşıdığı varoluş potansiyeline içkin değer ile temellendirilmiş bir ahlak buyruğu ile mümkün olur. Böylelikle, temel olarak bunu aldığımızda bu ahlâk buyruğu sadece belirli bir bireyi değil diğer tüm bireyleri de kapsar.

(*) Türkiye Felsefe Kurumu'nun 10-17 Ağustos 2003 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirdiği "Yirmibirinci Dünya Felsefe Kongresi -Dünya problemleri Karşısında Felsefe" konulu etkinlikte sunulan bildiridir.

(**) Atina Akademisi Eski Başkanı

(***) Galatasaray Üniversitesi Öğretim Elemanı

Onların da hayatlarının korunmasını ve hayatlarını en iyi şekilde yaşamalarını gerektirir.

Oysa eğer bir birey kendinden başka hiç bir şeye önem vermezse, sadece kendi hayatını sürdürme amacıyla yaşayıp, hareket ederse, varoluşunu devam ettiren nedenlerin dışında, doğa, kültür, arkadaşlık ve aşka dair soylu ve güzel olan ne varsa bunlardan zevk almakla yetinirse, başka bireylerin bu şekilde davranmasını engellemekten kaçınsa bile, kendi hayatını gerçekleştirmede kaçınılmaz bir şekilde başarısız olur. Eğer bu hayatı ahlâk açısından, eylemlerin ve dışlamaların (l'omission) cebirsel bir bütünü olarak değerlendirirsek, bu nokta neredeyse apaçık olarak ortaya çıkar. Gerçekten de hayatın içindeki eylemler ne kadar kıymetli olursa olsunlar, onlara bağlı dışlamaların olumsuz ahlâk yükünü dengeleyemezler. Çünkü bu dışlamalar da, diğer eylemler de aynı global ahlâk buyruğu ile ilgilidirler; yani insan hayatının muhafazası ve en iyi düzeyde gerçekleşmesi belirli bir bireyin olduğu kadar diğer bireylerin de varoluş potansiyeliyle de ilgilidir; bireyin dışlamalarının bütününe negatif ahlâk yükü, eylemlerinin bütününe olumlu olduğu varsayılan ahlâk yüküne göre çok daha ağırdır. Çünkü sadece bir durumda bireyin eylemleri global ahlâk buyruğunu gerçekleştirir, oysa buna benzer bir çok durumda da bireyin eylem dışladıkları ahlâk buyruğunu gerçekleştirmez. Bütün bu nedenlerden dolayı birey hayatını en iyi şekilde, yani ahlâki açıdan doyurucu bir şekilde, ancak ve ancak global ahlâk buyruğunun gerçekleşmesinin peşinden koşarsa yaşayabilir. İnsan hayatının en iyi şekilde gerçekleş-

mesi yalnızca bireyin kendi sürdürdüğü hayat içinde değil, bütün diğer bireylerin durumlarında da geçerli olmalıdır. Ancak bu büyük ve kendisine tepeden indirilen görev yüzünden birey ahlâk açısından kendini bir çıkmazda bulur: Bir yandan tükenmez bir görev yükümlülüğü altındadır öte yandan eylem olasılığı çok sınırlıdır. Bu ahlâk çıkmazı karşısında birey için bir tek çıkış yolu kahr: çalışması ve kaynaklarıyla ve varoluşunun bir kısmıyla, hatta bütün varoluşuyla, politik toplumun oluşumuna katkıda bulunmak. Ama bunun bir şartı da, toplumun son hedefinin bütün bireylerin hayatlarının korunmasını sağlaması ve onların en iyi şekilde yaşamalarını sağlamasıdır. Bu böyledir, çünkü sadece politik toplumun sahip olduğu olasılıklar sayesinde bu büyük görev gerçekleştirilebilir.

Ayrıca birey böyle bir toplumun varlığı için katkıda bulunarak ve bunun sürekliliğini sağlayarak, ahlâki görevini yerine getirmiş olur; çünkü bu şekilde bu tükenmez görev gerçekleşir; öyle ki, artık birey kendi hayatının mahrem boyutlarına dönse bile, kendini saf değerlerin yayılmasının keyfine teorik ve estetik alanlarda bıraksa bile ahlaki eğilimine ihanet etmiş olmaz.

İşte politik toplumun ahlâki varlık nedeni budur: Politik toplum, bireyin yaşayabilmesi için, yaşarken topluma katkıda bulunması ve hayatını en iyi şekilde sürdürebilmesi için ve bunu sadece en masum ve en nitelikli keyiflere kendini bırakarak değil, aynı zamanda her insanın varlığına karşı aktif bir dayanışma içinde yapabilmesi için zorunlu koşuldur. Bu da yalnızca politik toplumda etkinlik kazanır.

Uluslararası Hukuk ve Gelecek Nesiller

Kemal Başlar^(*)

Giriş

21. yüzyılın uluslararası hukuk dağarcığı⁽¹⁾ önceki yüzyıllardakinden farklı kelime ve kavramlarla zenginleşmektedir. Klasik Vestfalya sisteminin alışık olduğumuz terminolojisi, yerini daha önce hiç alışık olmadığımız kavram, düşünce ve tartışmalara bırakmakta; devlet-merkezci sistemin etkileri giderek azalmaktadır⁽²⁾. Egemen ve eşit devletler arasındaki ilişkilere dayalı olarak kurulan uluslararası hukuk, Avrupa-merkezci (eurocentric) ve Batı-merkezci (westerncentric) kimliğini kaybederken, giderek insan-merkezci (anthropocentric) bir kimliğe bürünmektedir. Geleceğin "insanlık hukuku" (ius inter gentes), klasik devletler umumi hukukunun esasını açıklayan temel teorilerden, olduk-

ça farklı yeni teoriler ve o teorilerin kazandırdığı yeni kavramlarla şekillenmeye başlamıştır. Bu kavramlardan birisi "gelecek nesiller"dir.

1648 Vestfalya Barışı sonrası ortaya çıkan⁽³⁾ "devletler(in) hukuku", birey-merkezli bir hukuk düzeni olarak tasarlanmamıştı. Uluslararası hukuk, 20. yüzyılın ortalarına kadar yalnızca devletlerin aralarındaki ilişkilerden kaynaklanan bir hukuk dalı olarak kabul edilmişti⁽⁴⁾. 1949 yılında Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararların Giderilmesi konusundaki Danışma Görüşü'nde,⁽⁵⁾ Birleşmiş Milletler'in işlevsel anlamda uluslararası kişiliğe sahip olduğunu söylemesiyle, uluslararası örgütler de "devletler"

(*) Dr., Anayasa Mahkemesi Raportörü, kbaslar@anayasa.gov.tr.

- (1) Bknz. MURPHY, Ewell E., "The Vocabulary of International Law in a Post-Modern World", *Texas International Law Journal*, 23, (1988), 233-249.
- (2) Bknz. MURPHY, Ewell E., "The Diminishing World of Western Law", *Texas International Law Journal*, 16, (1979), 1-10.
- (3) Bu dönemi anlatan bir çalışma için, bknz. ATALAY, A. Haluk, *Uluslararası Hukukun Oluşumu: İlk Küreselleşme Dönemi 1492-1648*, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997.
- (4) OPPENHEIM, Lasa, *International Law* (Longmans, Green, and Co., London etc., 1905, vol. 1, para. 13 (zikreden: HARRIS, David, J., *Cases and Materials on International Law*, 3rd ed., Sweet & Maxwell, 1983, 12.): 1927 tarihli Bozkurt-Lotus kararında, Uluslararası Daimi Adalet Divanı, uluslararası hukuku egemen devletler arasındaki ilişkiyi düzenleyen hukuk dalı olarak tanımlamıştır: "Prof. Charles Rousseau, 1944 yılında yayınladığı eserinde, Milletlerarası Hukuku «Devletlerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyen hukuk» olarak tanımlıyordu. Oysa, 1953 den bu yana yayınladığı kitaplarında, şu tanıma vermektedir: «Milletlerarası Hukuk, ... Milletlerarası Hukuk kişileri arasındaki ilişkileri düzenler» (alıntı yapan: ÇELİK, F. Edip, *Milletlerarası Hukuk*, 1. Kitap, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1987, 11).
- (5) 11 Nisan 1949, *Reparation for Damages Suffered in the Service of the United Nations/ Advisory Opinion*, ICJ Reports 1949, 174. <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/issummaries/iisummary490411.htm>